

Budapesti Levéltári Mozaikok

2020/15. szám (régi sorozat 17. szám)

DOI: [10.56045/BLM.2020.15](https://doi.org/10.56045/BLM.2020.15)

ISSN: 2939-6921

URL: <http://leveltarimozaikok.bparchiv.hu/2021/12/14/leveltari-mozaikok-17/>

CSIFFÁRY GABRIELLA

„De nehéz az iskolatáska...”

A levéltárakban található iskolai anyakönyvek segítségével keresi a cikk az összefüggéseket közéleti személyiségek művészek, költők, írók pályája és iskolai teljesítménye között. Mennyiben függött az családi vagy a korabeli elvárásoktól, személyiségüktől. Sokuk nem tudott vagy nem is akart megfelelni az elvárásoknak. Kudarcaik inkább akadályozták, mint segítették tanulmányaikban. Iskolai eredményeik ennél fogva gyakran gyengék voltak, ezért többük el is hagyta az iskolai képzést.

Kulcsszavak: *iskola, tanévkezdet, oktatás, anyakönyv, Csontváry Kosztka Tivadar, Gárdonyi Géza, Vaszary János, Medgyessy Ferenc, Bródy Sándor, Heltai Jenő, Vázsonyi Vilmos, Zsitvay Tibor*

De míg más ült az iskolában,
Kerültem én, komisz gyerek...
Míg ezt leírom: bánatában
Szívem majd hogy meg nem reped...
François Villon: Testamentum¹

Budapest Főváros Levéltárának iskolai anyakönyveiben számos híres közéleti személy tanulmányait követhetjük nyomon. Írók, költők, színészek, művészek és tudósok érdemjegyeit tanulmányozhatjuk ezekben a kötetekben az elemi iskolától az egyetemig. S hogy kinek, hogyan értékelték a szorgalmát és az iskolai teljesítményét, függött a karakterétől, a habitusától, a családi háttértől és attól a kulturális közegetől, melybe beleszülettek. Meglepő, hogy számos zseniális alkotónál azzal szembesülünk, hogy iskolatársaikhoz képest gyengén, sőt átlagon alul teljesítettek. Felmerül a kérdés, miért is van ez? Egyrészt szerettek volna megfelelni a szüleik elvárásainak, másrészt lázadó, az átlagostól eltérő természetük miatt úgymond „nehezen kezelhetővé” váltak. Valljuk be: gondot jelentettek az iskolának!

1. kép. Osztálytábló a Budapest Székesfővárosi IV. Kerületi Cukor Utcai Községi Elemi Népiskolából (1921/1922), az első sor bal szélén Kádár János (magántulajdon)

Már kisiskoláskoruktól szembekerültek a szigorú iskolai regulákkal, és nehezen tolerálták a fegyelmezést.² Nem tudtak és nem is akartak megfelelni az elvárásoknak. Sorozatos kudarcok érték őket, melyek inkább akadályozták, mintsem segítették szófogadó és eminens diákká válásukat. A kreatív tanulókra jellemzően számos megrovásban részesültek. Oktatóik nehezen tűrték eredeti gondolataikat, ennek megfelelően iskolai teljesítményük is alacsony volt. Az iskola inkább teher volt számukra, ezért, az útkeresésük során, közülük többen is elhagyták az iskolai képzést. Visszaemlékezéseikben és leveleikben számos olyan vallomással találkozhatunk, mely diákkoruk nehézségeiről szól.

Lapozzunk bele Csontváry Kosztka Tivadar festőművész vallomásába! Hogyan is kezdődik?

„Mint iskolásfiú a könyv nélküli magolást utáltam, a bibliát mesének néztem, s inkább vágytam a szabad természetbe a fülemüle csattogását hallani s megbámulni egy-egy virágszálat, ahol a lepkék, a dongók, a méhek s a rovarok egész serege nyüzsgött hímporos szirmokon.”³

Vaszary János festőművész egyenesen a fogházhoz hasonlította az iskolát, de folytassa csak tovább a művész:

„akkor még nem kegyeltem túlságosan a könyveket, és csak az apám időnkénti komoly fenyegetése, hogy iparostanoncnak ad, ha nem tanulunk – nógatott egy kis szorgalomra. Jobb szerettem a kertünkben és a ház körül ödöngeni: macskát fűrosztani, tőköt kivájni és belőle emberfejet formálni, a harmadik és negyedik szomszéd kerítésén keresztül-kasul zsványost játszani és ijesztgetni, cirkuszi produkciókat, erdő-mezőn barangolni és ceruzával rajzolgatni...”⁴

S hogy kiben milyen nyomokat hagytak az iskolában szerzett traumák? Voltak, akik sebként hordozták magukban, s emléküik végigkísérte életüket, de voltak olyanok, akikre ösztönzőleg hatott.

Gárdonyi Gézának nem vették el a kedvét az iskolai kudarcok, sőt inkább szórakoztatták őt:

„...Már tizenhárom esztendőskoromban éreztem, hogy újságírónak szánt a végzet: legcsúnyább írásom volt a gimnáziumban, és hibákat fődöztem fel a pedellus karakterében. A pesti református gimnáziumba egy évig jártam, az egzámen előtt szamarat festettem az öreg Vámosy direktor hátára, hát bizony kicsaptak.⁵ (Máig sem tudom, hogy a számár miatt-e, vagy a direktor miatt.) A második osztályt Sárospatakon jártam. Az ismert Janiga bácsinál voltam kosztos és kvártélyon. Azt gondolta az apám, hogy az, mint pedellus, kordában fog tartani. No hát jól is viseltem magamat; csak az volt a hiba, hogy nem volt kedvem a diáknyelvhez, nem tudtam megérteni, minek beszéljek én azon a régi, idegen nyelven, mikor magyarul is jól tudok, és semmiféle latin fajtájú náció közé nem szándékozom keveredni. Hát

² Bagdy Emőke–Kövi Zsuzsanna–Mirnics Zsuzsanna: *Fény és árnyék. A tehetségerők felszabadítása*. Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 2014. http://tehetseg.hu/sites/default/files/konyvek/geniusz_36_net2.pdf (Utolsó lekérdezés: 2020. augusztus 19.)

³ Közölve: Csontváry-emlékkönyv. Válogatás Csontváry Kosztka Tivadar írásaiból és a Csontváry-irodalomból. Vál.: Gerlóczy Gedeon, szerk.: Németh Lajos. Budapest, 1977. Corvina Kiadó. 42. p.

⁴ Közölve: Vaszary naplójából. Régi és/vagy új reneszánsz. Vaszary János összegyűjtött írásai. Szerkesztette: Mezei Ottó. Tata, 1994. Komárom-Esztergom Megyei Önk. Múz. Ig., 23 p.

⁵ A Budapesti Református Gimnázium anyakönyveiben nem található ebben az időszakban az író neve.

biz én a konjugációkból csak az amo igét tanultam meg, de ezt is magyarul és practice, amiért aztán nemcsak a szívem fáj, hanem néha a hátam is. A harmadik osztályra megint Pestre adott az apám, itt aztán megtanítottam az osztályt annyi huncutságra, hogy ha három személyből álltam volna, kicsapták volna mind a három személyemet. Az apám látta, hogy nem megy velem semmire, hát Egerbe adott a tanítóképezdébe. Gondolta magában: elég számár vagyok ahhoz, hogy tanító váljak belőlem. És itt kezdődik az én hírlapírói pályám.⁶ Felnőtt korukra, amikor már a belső motivációjuknak, a saját érdeklődésüknek megfelelően alakították sorsukat, kitűntek mindenki közül.”⁷

A magunkra eszmélés szépségeit és nehézségét Medgyessy Ferenc szobrászművész fogalmazta meg talán a legszebben az édesapjához írt levelében:

„Apa, tessék megnyugodni, én már régen tisztában vagyok magammal, tudom, hogy mit csinállok. Én tudom, legjobban a magam javát. Ha apa megért engem, belátja: ez így van jól, és nem lehet másképp.

Vannak az embernek olyan világos percei, mikor okosabb önmagánál. Én ezt is felhasználtam, meghánytam-vettem pro és kontra, és elszámoltam vele, mi mindenre kell keresztülesni. Hát én mindenre kész vagyok. Kész a legnagyobb nélkülözésre is. Hisz mások is így kezdték. Nincs az a szép szó vagy fenyegetés, kérés vagy ijesztgetés, ami eltérítene. Tudom, hogy nagy dolog, amibe vágok, nagy dolgokhoz nagyon össze kell szedni magamat. Én bízom magamban. Végre is, ha félreismertem volna magamat, ott a diploma, utóvégre annak is lehet valami hasznát venni.

Alig várom azt a napot, hogy elmondhassam: kezemben a diploma, e perctől kezdve nem vagyok doktor.”⁸

Alkotóink életsorsa példaértékű számunkra, mert, bár jelentős deficittel indultak útnak, tehetségüknek, dacosságuknak és megszállottságuknak köszönhetően, rendkívüli emberekké váltak.

Egy érdekességgel szeretnénk meglepni olvasóinkat levéltárunk iskolai dokumentumaiból, amely mindeddig ismeretlen volt az irodalomtörténet számára is:

Bródy Sándor, korának egyik legünnepelebb írója, az eddigi ismereteink szerint az egri középiskolai éveit megszakítva, kimaradt az iskolából, ám a kutatásaink során kiderült, hogy miután a családjával Pestre költözött, tovább folytatta tanulmányait. Az 1876/1877. tanévtől a Markó utca 29. szám alatti Budapesti V. ker. Magyar Királyi Katolikus Főgimnázium diákja lett a harmadik osztály utolsó harmadától. Igaz, a tanulásban nem jeleskedett, mert a negyedik és az ötödik osztályban több tantárgyból is elégtelen osztályzatot kapott, ezért osztályismétlésre utasították. Nem is koptatta sokáig az iskola padjait...⁹

Azért valljuk be, nem mindenki születik Bródy Sándornak...

⁶ Közölve: Gárdonyi Géza: *Tükörképeim. Önéletírások, karcolatok, esszék*. Sajót alá rendezte: Z. Szalay Sándor és Tóth Gyula. Bp., 1965. Szépirodalmi Kiadó, 294. p

⁷ U. o., 294. p.

⁸ Medgyessy Ferenc levele édesapjához, 1905. január 29. Közölve: László Gyula: *Medgyessy Ferenc (1881-1958)*. Budapest, 1968. Corvina Kiadó, 10-11. o. és Medgyessy Ferenc: *Életemről, művészetéről*. Budapest, 1960. Magvető Könyvkiadó, 34. p.

⁹ Tanulmányi teljesítményére feltehetően hatással volt édesapja 1878. október 11-én bekövetkezett halála is.

A budapesti V. ker. R. Kat. főgymnasium

negyedik osztályának névkönyve

187⁷/₈. tanévben.

A bejegyzett tanulók száma: *56. + 2 = 58.*

E z e k k ö z ö l:

Az osztályt ismételték:		Az előbbi osztályból léptek fel:		Kivülről jöttek:	
Nyilvános tanulók:	<i>3</i>	Nyilvános tanulók:	<i>54</i>	Nyilvános tanulók:	<i>10</i>
Magán tanulók:	—	Magán tanulók:	<i>1</i>	Magán tanulók:	<i>1</i>

Sorozati kivonat az év végén	Kitűnő	Jeles	Első rendű	Másodrendű	Harmad- rendű	A vizsgálá- tok előtt kilépett	Vizsgálatlan maradt
	—	<i>5</i>	<i>35</i>	<i>12</i>	—	<i>1</i>	<i>5</i>

Az érdemjegyek fokozata.

Szám	Előmenetel	Szorgalom	Magaviselet
1	Kitűnő	Ernyedetlen	Példás
2	Jeles	Kitűnő	Diszkrét
3	Jó	Kelő	Jó
4	Elégséges	Hagyatkozó	Törvényszerű <i>szakály- szerű</i>
5	Elégtelen	Csekély	Kevésbé törvényszerű
6	Semmi	Semmi	Nem törvényszerű <i>rossz</i>

Budapest, 1878. é. június 29.

Dr. Czuczor Gábor
igazgató.

Vizsgáló
ant. f. a lat. és magy. ny. tanár.

2. kép. Bródy Sándor 1877/1878. évi IV. osztályos iskolai anyakönyve. (BFL VIII.35.b. A Budapesti V. kerületi Kir. Katolikus Főgimnáziumának iratai 118. kötet)

3. kép. Bródy Sándor ([OSZK DKA -032838](#))

A nagy hírű gimnáziumnak olyan jeles diákjai voltak egykoron, mint Heltai Jenő, akinek írói tehetsége már diákként megmutatkozott. 1885-ben regényt és színdarabot is írt, 1887-ben pedig pályadíjat nyert Schiller *Tell Vilmosából* Tell monológjának fordításáért. Hatodikos nebulóként Kern Auréllal és Ágai Bélával diáklapot szerkesztett.¹⁰ Déry Tibor hol magán-, hol pedig nyilvános rendes tanulója az iskolának, csakúgy, mint a Bródy Sándorral egy időben diákoskodó Ferenczy Károly festőművész.

Két igazságügy-miniszter is tanult a Markó utcai gimnáziumban: Vázsonyi Vilmos, aki szeretettel emlékezett vissza az itt eltöltött éveire: „*Ez a különös epizód – írja – diákkorom legszebb emléke.*”¹¹ Zsitvay Tibor pedig itt érett „kitűnővé” 1904 júliusában.

¹⁰ *Ki volt, mi volt. 99 önéletrajz. Magyar selfmademanek.* Budapest, 1928, Pesti Futár Kiadása, 3. p.
<http://docplayer.hu/5054392-Ki-volt-mi-volt-99-oneletrajz-magyar-selfmademanek-a-pesti-futar-kiadasa-1928.html>

¹¹ Sas Irén: *Vázsonyi. Gróf Andrássy Gyula előszavával.* Budapest, Menora-Kiadás, 1926, 24. p. :
http://mtdaportal.extra.hu/books/sas_iren_vazsonyi_vilmos.pdf

4. kép. Budapesti V. ker. Magyar Királyi Katolikus Főgimnázium ([BFL XV.19.d.1.05.154](#))

[Csiffáry Gabriella főlevéltáros](#). Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának magyar nyelv és irodalom – történelem szakán szerzett bölcsészdiplomát 1984-ben. Még ugyanebben az évben a Magyar Országos Levéltár Polgári-kori Osztályára került, 1985-től pedig Budapest Főváros Levéltára munkatársaként dolgozik.

Magyar hírességek (írók, költők, tudósok, művészek, színészek és politikusok) életét kutatja. Eddig tizenhat könyve jelent meg e témában. Kutatási eredményeit virtuális formában is publikálja (pl. [A vádlott József Attila](#)).

Jelenleg új köteten dolgozik, amely magyar politikusok iskolai tanulmányait kíséri végig Wesselényi Miklóstól Aczél Györgyig.

Impresszum **Budapesti Levéltári Mozaikok**

A kiadó neve: Budapest Főváros Levéltára
A kiadó székhelye: 1139 Budapest, Teve u. 3-5.
Felelős kiadó: Dr. Kenyeres István főigazgató

Főszerkesztő: Dr. Simon Katalin
Szerkesztőség: Fazekasné Dr. Toma Katalin, Dr. Fehér Csaba, Dr. Garami Erika, Dr. Ternovác Bálint, Dr. V. László Zsófia, Tóth Gergely (technika- és honlapfelelős)

A szerkesztőség elérhetősége: 1139 Budapest, Teve utca 3-5.; 1554 Budapest, Pf. 41.
e-mail: mozaikok@bparchiv.hu
ISSN 2939-6921